કારતક વદ ૦)), શુક્રવાર તા. ૧૩-૧૨-૧૯૭૪
શ્લોક - ૧, પ્રવચન - ૩

સમાધિતંત્ર. એનું વિશેષ પહેલી ગાથાનું છે. '**આત્મા આત્મારૂપે છે અને શરીરાદિ પર પદાર્થોરૂપે નથી...**' જુઓ! એમાં કેટલું આવ્યું! '**આત્મા આત્મારૂપે છે...**' પરિપૂર્ણ. વીર શાસન-જૈન શાસનની વિશેષતા એ છે કે દરેક આત્મા પરમાત્મસ્વરૂપ છે અને પરમાત્મસ્વરૂપ થઈ શકે છે. સમજાણું કાંઈ? આત્મા આત્મા રૂપે છે. પૂર્ણ આનંદ અને પૂર્ણ જ્ઞાનસ્વભાવ સ્વરૂપે છે અને આ રાગાદિ પર સ્વરૂપે નથી. એ અનેકાંત છે. અત્યારે આ ચારે કોર ચાલે છે ને જુઓને! આ ૨૫૦૦ વર્ષનું. ભગવાનનો માર્ગ અનેકાંત છે, અપરિગ્રહવાદ છે અને અહિંસા છે. એટલે શું?

એ આત્મા આત્મારૂપે છે. ભેદવિજ્ઞાન બતાવ્યું છે ને પહેલું? આત્મા પોતાના સ્વરૂપે પૂર્ણ છે અને એ રાગાદિ કે એક સમયની પર્યાયથી નથી. એ અનેકાંત ખરું છે. સમજાણું કાંઈ? અને એ અહિંસા સ્વરૂપ છે. પૂર્ણ સ્વરૂપ જે છે, આત્મા આત્મારૂપે છે એવું જે પૂર્ણ સ્વરૂપ એનો સ્વીકાર સમ્યક્ થવો એ જ અહિંસા એટલે જેવું છે જીવન એનું તેને તે રીતે સ્વીકાર્યું, માન્યું એનું નામ અહિંસા છે. કહો, નવરંગભાઈ! આવી વાત છે. અને અપરિગ્રહવાદ પણ એ. એક વિકલ્પમાત્રની પણ પક્કડ સ્વરૂપમાં નથી. એ આત્મા આત્મારૂપે છે એમાં એ વાત આવી જાય છે. સમજાણું કાંઈ?

એ '**શરીરાદિ પર પદાર્થોરૂપે નથી...**' આહાહા..! એમાં એક દયા, દાન અને ભક્તિનો વિકલ્પ ઉઠે એ પણ આત્મામાં નથી. ઝીણી વાત છે, ભાઈ! આહાહા..! કેમ કે એ પરસ્વરૂપ વિભાવ છે. એ પૂર્ણ સ્વરૂપ ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન એક જ આત્મા પોતે પરમાત્મા થવાની શક્તિવાળો છે. ક્યારે? પરમાત્મ સ્વરૂપે છું, પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપે છું એમ સ્વીકાર થયે. મારી પરમાત્મસ્વરૂપ તાકાત છે કે હું પોતે પરમાત્મા થઈ શકું છું. મારે પરમાત્મા થવામાં કોઈ આ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ એ મને સહાયક-બહાયક નથી. આહાહા..! આવી વાત ઝીણી બહુ, બાપુ! સમજાણું કાંઈ? એ અનેકાંત છે. આહાહા..! લોકોને તો આમ બહારની પ્રવૃત્તિ દયા પાળવી, વ્રત પાળવા, અપવાસ કરવા એ જાણે ધર્મ હોય, એમ અજ્ઞાનીએ માની લીધું છે અનાદિથી. જે ઈ કરવા માગે છે એવી ક્રિયાનો રાગ એ સ્વરૂપમાં નથી. પરસ્વરૂપે છે. સમજાણું કાંઈ?

એ કહે છે, '**આત્મા આત્મારૂપે છે અને શરીરાદિ પર પદાર્થોરૂપે નથી...**' આહાહા..!

જુઓ! આ અનેકાંત. આ અનેકાંત છે. એ આત્મા પોતાના સ્વભાવે પરિપૂર્ણ છે એવો અંતર સ્વીકાર સમ્યગ્દર્શનમાં થવો અને અપૂર્ણ અને રાગરૂપે હું નથી... આહાહા..! એમ જે અંતરમાં સ્વની, પૂર્ણની અસ્તિ-સત્તાના સ્વીકારમાં પૂર્ણ હોવાપણું અને અપૂર્ણ પર્યાય અને રાગાદિપણે નહિ હોવાપણું એમાં... આહાહા..! એનું નામ સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન છે. આહાહા..!

દુનિયાને તો એવું કઠણ પડે છે. બહારની વાતું માંડીને બેસાડવી છે. કાંઈક વ્રત પાળવા, દયા પાળવી, ક્યાંક અપવાસ કરવા એ ધર્મ છે એમ અજ્ઞાની માને છે. આહાહા..! કહે છે કે એ વસ્તુ હું આમ કરું.. આમ કરું... એવો જે વિકલ્પ છે રાગ, એ પરવસ્તુ છે. ચંદુભાઈ! આહાહા..! એ વિકલ્પમાત્ર જે દયા, દાન કે વ્રત-ભક્તિનો છે એનું સ્વરૂપ મારામાં નથી એવી જે એની પક્કડ છૂટી જવી એનું નામ નિવૃત્તસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા અપરિગ્રહસ્વરૂપ છે. આહાહા..! માર્ગ એવો છે. અને અત્યારે તો આ ૨૫૦૦ વર્ષને નામે હો હા.. હો હા.. કેટલા લખાણ આવે છે. એ એક શુભભાવ છે. ભગવાનનો .. પણ એ શુભભાવ પોતે ધર્મ નથી. સમજાણું કાંઈ? એ શુભભાવ સ્વરૂપે આત્મા નથી. આહાહા..! કેમ કે એ શુભભાવ તો આસ્રવ છે. એ આસ્રવ સ્વરૂપે આત્મા નથી. એ તો જ્ઞાન ને આનંદ ને શાંતિ સ્વરૂપે છે. એવું જે સ્વપરનું ભેદજ્ઞાન એ જ આત્માને મોક્ષનો ઉપાય છે. સમજાણું કાંઈ?

'તથા શરીરાદિ પર પદાર્થો પરરૂપે છે...' આહાહા..! ખરેખર તો એક સમયની પર્યાય જે છે એ પણ પરદ્રવ્ય સ્વરૂપે છે, સ્વદ્રવ્ય સ્વરૂપ નથી. આહાહા..! હોય છે જ્ઞાનીને રાગ. સમજાય છે? પણ એ રાગની એને પક્કડ નથી. એ રાગ હું છું અને એ રાગથી મને લાભ થશે એવું મિથ્યાદૃષ્ટિપણું જેને છૂટી જાય છે. સમજાણું કાંઈ? એ શરીરાદિ વિકલ્પાદિ પર પદાર્થો પરરૂપે છે. **'અને તે આત્મારૂપે નથી-'** સમજાય છે કાંઈ? ભગવાનની ભક્તિનો વિકલ્પ ઉઠે નામ સ્મરણ, અરિહંતનું નામ સ્મરણ થાય એ પણ એક વિકલ્પ રાગ છે. એ આત્મા નથી. આહાહા..! આ તે કાંઈ ગળે ઉતરવું! એ પરપદાર્થ પરરૂપે છે. છે ખરા. અને તે આત્મારૂપે નથી. આહાહા..! ભગવાન જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ જ્ઞાન ને શાંતિ ને આનંદથી પરિપૂર્ણ ભરેલો પદાર્થ તે રૂપે એ રાગાદિ નથી. સમજાણું કાંઈ?

'એવું નિર્ણયપૂર્વક...' એવું નિર્ણયપૂર્વક. એટલે કે આત્મા પૂર્ણ શુદ્ધ છે એવો અંતર્મુખ થઈને અનુભૂતિમાં નિર્ણય કરવો. આહાહા..! **'સ્વ-પરનું ભેદવિજ્ઞાન...'** એવું જે સ્વપરનું ભેદ નામ જુદાઈનું જ્ઞાન. રાગાદિ વ્રતનો વિકલ્પ ઉઠે દયા-દાન, અહિંસા, સત્ય, દત્ત, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ એવા પંચ મહાવ્રત એનો જે વિકલ્પ ઉઠે એ પણ રાગ છે, એ આસ્રવ છે, એ બંધમાં જાય છે, એ પરપદાર્થમાં જાય છે. સમજાય છે કાંઈ? એમ અંતરમાં સ્વભાવની પરિપૂર્ણતાનો સ્વસન્મુખમાં નિર્ણય, પરવસ્તુ એમાં નથી એવો નિર્ણય એમાં નાસ્તિનો આવી

જાય છે. આહાહા..! એને અહીંયાં ભેદવિજ્ઞાન કહે છે.

અરે..! વીતરાગને બહાને કાંઈક ચાલ્યું છે જગતમાં. આહાહા..! અજૈનને જૈનપણું મનાવ્યું છે અને માને છે કે અમે જૈન છીએ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? અને અમે અનેકાંતવાદી છીએ. રાગથી પણ થાય અને સ્વભાવથી પણ થાય એમ અનેકાંતવાદી છીએ. વ્યવહારથી પણ થાય અને નિશ્ચયથી પણ થાય. અહીં તો કહે છે કે વ્યવહાર વ્યવહાર પરપદાર્થ રૂપે છે. એ સ્વપદાર્થ રૂપે નથી. એવું પરથી ભેદજ્ઞાન અંતર અનુભવમાં નિર્ણય થવો, અનુભૂતિ થઈને નિર્ણય થવો એમ કહે છે. ભેદજ્ઞાન થયું ને? એ '**સિદ્ધપદ પામવાનો મોક્ષપ્રાપ્તિનો** ઉપાય છે.' લ્યો! આ મોક્ષનો માર્ગ છે. બાકી બીજો માર્ગ માને તે બધા મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. એ જૈન નથી, એને જૈનની ખબર નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'**શ્રી સમયસાર** ગાથા **૨ની ટીકામાં પણ** લખ્યું છે કે–' આહાહા..! આવે છે ને બીજી ગાથામાં? '...**સર્વ પદાર્થોના સ્વભાવને પ્રકાશવામાં સમર્થ એવા કેવળજ્ઞાનને...**' બધા પદાર્થોને જાણવામાં, પ્રકાશવામાં સમર્થ એવી જે કેવળજ્ઞાન દશા, કેવળજ્ઞાન દશા, અરિહંત દશા એને '**ઉત્પન્ન કરનારી ભેદજ્ઞાનજ્યોતિ ઉદય પામે છે...**' આહાહા..! એ કેવળજ્ઞાન જે મોક્ષપદ, એને ઉત્પન્ન કરનારી ભેદજ્ઞાનજ્યોતિ. ચૈતન્ય પૂર્ણ સ્વરૂપમાં એકાગ્રતા અને અપૂર્ણતા અને રાગનો નકાર–નિષેધ અંદર નાસ્તિનું પરિણમન આહાહા..! એવી ભેદજ્ઞાનજ્યોતિ ઉદય થાય છે. તે મોક્ષનું કારણ થાય છે. તે કેવળજ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરવાનું કારણ છે. આહાહા..! કહો, આવો વાદવિવાદ કરે તો ક્યાંય મેળ ખાય એવું નથી, ભાઈ! આહાહા..! એવો માર્ગ છે અંદરનો. કેટલાકને તો એ સાંભળવા મળ્યો નથી, હજી કાને પડ્યો નથી. જૈન ધર્મ એટલે શું? જીતવું કહો કે ભેદજ્ઞાન કરવું કહો. સમજાણું?

'**સર્વ પદાર્થોના સ્વભાવને પ્રકાશવામાં સમર્થ એવા કેવળજ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરનારી ભેદજ્ઞાનજ્યોતિ...**' સ્વ અને પરની ભિન્નતા એવી જ્ઞાનજ્યોતિ ચૈતન્ય સમ્યગ્દર્શનમાં પ્રગટ થાય છે. આહાહા..! એ કેવળજ્ઞાન એટલે મોક્ષ એની પ્રાપ્તિનો ઉપાય છે. સમજાણું કાંઈ? '**એ પ્રમાણે ભેદજ્ઞાનજ્યોતિ જ...**' ભાઈએ ખુલાસો કર્યો. છોટાભાઈને? છોટાલાલ ગુલાબચંદ. ગુલાબચંદને? અર્થ એણે ભર્યા છે. '**એ પ્રમાણે ભેદજ્ઞાનજ્યોતિ જ...**' આ તો એકાંત કરી નાખ્યું, લ્યો. જે વ્યવહાર કહે છેને દયા, દાન ને વ્રત ને ભક્તિ ને તપ ને તપસ્યા ને એ તો બધો વિકલ્પ છે, રાગ છે. એ માને છે કે આ મારી તપસ્યા છે અને મારો .. એ વિકલ્પ છે. એનાથી ભિન્ન પડેલું જ્ઞાન. એને રાખીને કેવળજ્ઞાન થાય કે એનાથી થાય (એમ નથી). એનાથી જુદો પડીને (થાય). આહાહા..! અપૂર્વ વાત છે, બાપુ! અચિંત્ય અને અપૂર્વ સ્વરૂપ છે એનું. પરથી ભિન્ન પડીને સ્વમાં એકાગ્ર થવું, સ્વ જેને કહીએ

આત્મા, આનંદ અને જ્ઞાન, એમાં એકાગ્ર થવું અને રાગથી અભાવ રૂપે પરિણમવું એવી ભેદજ્ઞાન જ્યોતિ, કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કરવાનો એક ઉપાય છે. આ માર્ગ છે વીતરાગનો. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ આમ ફરમાવે છે. આહાહા..! એને નામે અત્યારે એટલા ગોટા ચાલ્યા છે. બિચારાને ખબર ન મળે. વાડામાં પડ્યા મુંઝાઈને. પ્રેમચંદભાઈ! પ્રેમચંદભાઈ કહેતા હતા બિચારા આ ૭૦ વર્ષ-૭૧ વર્ષ પાણીમાં ગયા તમારા, આ ભાન વિના. ત્યાં તો શેઠિયામાં ગણાતા. બાપ કાકા ને. એના કાકાને ઘરે આવ્યા છે ને એ? ..ભાઈના. આહાહા..!

અરે..! ભાઈ! વીતરાગ માર્ગ બાપુ! પોતામાંથી પ્રગટ થાય કે પરથી થાય? પોતે કોણ છે એને જાણ્યા વિના શેમાંથી આવે એ વાત? પોતે ભગવાનસ્વરૂપે ચૈતન્ય પરમાત્મા પોતે જ આત્મા પરમાત્મા છે. પરમ આત્મા એટલે પરમ સ્વરૂપે બિરાજમાન પ્રભુ છે. આહાહા..! એની અંતરમાં રાગથી ભિન્ન પડીને ભેદજ્ઞાનની જ્યોતિ પ્રગટ થવી, એ ભેદજ્ઞાનજ્યોતિ જ મોક્ષનો ઉપાય છે. અહીં તો ઉપાયથી ઉપેય મળે એમ કહેવું છે ને? સમજાણું કાંઈ?

પ્રવચનાસારમાં ૧૦૧ ગાથામાં કહ્યું એ બીજી રીત છે. ત્યાં તો મોક્ષની પર્યાય જે ઉત્પન્ન થાય કેવળજ્ઞાનની એ પોતાથી થાય છે. એ પૂર્વના ભેદજ્ઞાનથી પણ નહિ. આહાહા..! ભેદજ્ઞાનની દશા જે મોક્ષમાર્ગની પર્યાય એનો વ્યય થાય છે. એ વ્યયને કારણે કેવળજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થાય છે એમ પણ નથી. આહાહા..! આવો માર્ગ વીતરાગનો ક્યાંય છે નહિ. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ વીતરાગ પરમાત્માનું આ કથન અને આ પ્રવચનનો આ સાર છે. આ સિદ્ધાંતનો આ સાર છે.

અમારે હીરાજી મહારાજ કહેતા બિચારા, '**अहिंसा समयं चेव एयावत्त वियाणिया एवं खु णाणिणो सारं जं न हिंसइ किंचणम**' બહુ કષાય મંદ હતો. સ્થાનકવાસીમાં એવી ક્રિયા નહોતી એવી એની ક્રિયા હતી. હતા ગરીબ માણસમાંથી થયેલા પણ પછી થોરે કેળુ થયું. બહુ શાંત. જોયેલા તમે? નહિ જોયા. (સંવત) ૧૯૭૪માં તો ગુજરી ગયા. મનુભાઈએ તો ક્યાંથી જોયા હોય? બાબુભાઈએ જોયા નથી તો. ૭૪માં ગુજરી ગયા. એ તો આમ કહેતા હતા, હોં! હજારો માણસ એનું વ્યાખ્યાન સાંભળે મોરલીની જેમ. ભાઈએ તો જોયા હતા, નહિ? ૭૧માં.

મુમુક્ષુ :- રાજકોટ આવ્યા હતા.

ઉત્તર :- રાજકોટ આવ્યા હતા ૭૧માં. ઠાકરશીભાઈએ વિનંતી કરી. ૭૧ની સાલમાં ચોમાસાની. શાંત. પણ આ એની શ્રદ્ધા. '**एवं खु णाणिणो सारं**'-જ્ઞાનીનો એ સાર છે કે '**जं न हिंसइ किंचणम**' કોઈ પણ પ્રાણીને ન હણવો એ જ્ઞાનીનો સાર છે. આ એમ કહેતા. '**अहिंसा समयं चेव**' કોઈ પણ પ્રાણીને ન મારવો એ સિદ્ધાંતનો સાર છે. '**एयावत्त**

वियाणिया' એ જાણ્યું એણે બધું જાણ્યું. શાંતિથી કહેતા, ધીમેથી. પણ ખબર નહિ વસ્તુની. શું કરે? આહાહા..! પોપટભાઈ! જોયા હતા? તમે નહિ જોયા હોય. ઘણાં વર્ષ થઈ ગયા. ૭૪માં ગુજરી ગયા. ૭૪. ૨૬ અને ૩૦. આ તો હવે ૩૧ થયા ને? ૫૭ વર્ષ થઈ ગયા ગુજરી ગયા. આહાહા..!

અહીં કહે છે કે સર્વજ્ઞના સિદ્ધાંતનો એ સાર છે કે... આહાહા..! એય..! મલૂકચંદભાઈ! તમે તો સાંભળ્યા હતા. તમે પણ જોયા હશે. અહીં તો કહે છે કે વસ્તુ સ્વભાવ જે પૂર્ણાનંદ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, એને રાગના વિકલ્પથી ભિન્ન પાડીને જે ભેદજ્ઞાન અથવા સ્વરૂપનું અભેદજ્ઞાન (અને) રાગથી ભેદજ્ઞાન... આહાહા..! એ સિદ્ધાંતનો સાર અને એ મોક્ષમાર્ગ છે. પરને મારવા ન મારવાની ક્રિયા આત્મા કરી શકતો નથી. આહાહા..! પરને મારવું એમ માની શકે એ પણ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. જૈનની એને ખબર નથી. પરની દયા પાળી શકું છું એ પણ મિથ્યાદૃષ્ટિ અજ્ઞાની (છે), જૈન નથી. આહાહા..! કારણ કે પરપદાર્થની અવસ્થાનું થવું, એ આત્માથી થાય એમ માનતા, જેમ ઈશ્વર જગતનો કર્તા માને છે એમ આણે પરની દયા પાળી શકું માન્યું, બેની શ્રદ્ધા એક જ સરખી છે. આવે છે ને ભાઈ? ત્યાં છ કાયનું ફળ સર્વવિશુદ્ધમાં આવે છે ને. ઈશ્વર કર્તા માને છે અને આ છ કાયના જીવની હું રક્ષા કરી શકું એમ માને એ બેય એકસરખા મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'**એ પ્રમાણે ભેદજ્ઞાનજ્યોતિ જ કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કરવાનું સાધન (ઉપાય) છે.**'

'**સ્વ-પરનું-જીવ-અજીવનું ભેદજ્ઞાન**' એટલે શું કહે છે હવે? '**પ્રથમ તો દુઃખ દૂર કરવા માટે સ્વ-પરનું જ્ઞાન અવશ્ય જોઈએ. કારણ કે સ્વ-પરનું જ્ઞાન જો ન હોય તો પોતાને ઓળખ્યા વિના પોતાનું દુઃખ તે કેવી રીતે દૂર કરે?**' આહાહા..! પોતે જે દુઃખસ્વરૂપ છે એમ માને એ દુઃખને કેમ ટાળી શખે? પણ આત્મા દુઃખના ભાવરહિત આત્મા છે, દુઃખની દશા એટલે રાગની દશા, વિકલ્પની દશા, એ દુઃખદશા એનાથી ભગવાન રહિત છે. એવા જો સ્વને જાણે તો પરને ટાળવાનો ઉપાય ત્યાં રહે. દુઃખને નાશ કરવાનો ઉપાય રહે. પણ દુઃખ રાગ અને પોતે-બે (એકપણે) પોતાને માને તો તો પરને ટાળવાનું રહ્યું નહિ ત્યાં. એ તો પોતે છે એમ માન્યું એણે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'**પોતાનું દુઃખ દૂર કરવા અર્થે પરનો ઉપચાર કરે...**' લ્યો! પોતાને ઓળખ્યા વિના '**પોતાનું દુઃખ કેવી રીતે દૂર થાય?**' '**અથવા સ્વ-પરને એકરૂપ જાણી...**' જોયું! રાગ અને આત્મા બેને એક જાણ્યા. '**પોતાનું દુઃખ દૂર કરવા અર્થે પરનો ઉપચાર કરે...**' આહાહા..! રાગની સંભાળ કરે. એ વૃત્તિનું ઉત્થાન થાય છે આ કરવું... આ કરવું.. દયા પાળું... વ્રત પાળું... અપવાસ કરું એ તો બધું વૃત્તિનું ઉત્થાન છે, રાગ છે, એ તો

પર છે. આહાહા..!

'સ્વ-પરને એકરૂપ જાણી પોતાનું દુઃખ દૂર કરવા અર્થે પરનો ઉપચાર કરે...' કેમ કે પરથી જુદો જાણે નહિ અને પરને અને પોતાને એક માને તો પરનો ઉપચાર કરે. **'તેથી પોતાનું દુઃખ કેવી રીતે દૂર થાય?'** બહુ સાદી ભાષામાં **'અથવા પોતાથી ભિન્ન એવા પરમાં આ જીવ અહંકાર-મમકાર કરે...'** પોતાનો આનંદ અને જ્ઞાનસ્વભાવ છે એમ ન જાણે અને રાગમાં અહંકાર કરે, રાગ વિકલ્પ ઉઠે એ પણ હું છું. આહાહા..! એ હું છું અને એ મારા છે. એમ અહંકાર-મમકાર. દયાનો, દાનનો, વ્રતનો, વિકલ્પ અપવાસનો એ તો વિકલ્પ છે. આમ કરું, અપવાસ કરું, આમ કરું, તેમ કરું. એ વિકલ્પને પોતાના જાણે, જુદા ન માને તો એને જ રાખવા મથે. આહાહા..! કહો, જેઠાભાઈ! આવી વસ્તુ બહુ ઝીણું. આમાં કોઈની સાથે ચર્ચા કરે તો પાર આવે એવું નથી. આહાહા..!

'અથવા પોતાથી ભિન્ન એવા પરમાં આ જીવ અહંકાર-મમકાર કરે તો તેથી દુઃખ જ થાય.' રાગનો વિકલ્પ, પુણ્યનો વિકલ્પ, દયા-દાનનો વિકલ્પ એ પોતાનો માને અને હું એનો અને એ મારા, એ તો દુઃખ જ થાય, મિથ્યાત્વ થાય. મિથ્યાત્વ થાય એટલે દુઃખ જ થાય. આહાહા..! **'માટે સ્વ-પરનું જ્ઞાન થતાં દુઃખ દૂર થાય છે.'** સ્વ એટલે ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન, પર એટલે વિકલ્પ અને રાગાદિ, શરીરાદિ, કર્માદિ બધું પર. બેનું ભેદજ્ઞાન થતાં દુઃખ દૂર થાય છે. આહાહા..!

'હવે સ્વ-પરનું જ્ઞાન જીવ-અજીવનું જ્ઞાન થતાં જ થાય છે. કારણ કે પોતે જીવ છે તથા શરીરાદિક અજીવ છે.' જડ છે. આની ક્રિયા આમ હાલ-ચાલ થાય, આમ થાય એ તો બધી જડની ક્રિયા છે. એને એમ માને કે મેં આમ શરીરને હલવ્યું, મેં બીજાની દયા પાળી, મેં જીવને બચાવ્યો. એ બધી ક્રિયા તો જડની છે. એને પોતાનું માન્યું. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! માર્ગ વીતરાગનો કંઈક રહી ગયો અને લોકો બિચારા કંઈક રસ્તે ચડી ગયા. એમ જિંદગી વઈ ગઈ. આહાહા..!

'જો લક્ષણાદિ વડે જીવ-અજીવની ઓળખાણ થાય...' જીવનું લક્ષણ જાણવું-દેખવું, આનંદ, રાગનું લક્ષણ આકુળતા અને દુઃખ, શરીરાદિનું લક્ષણ અજીવ અને જડ. આહાહા..! એમ **'જો લક્ષણાદિ વડે જીવ-અજીવની ઓળખાણ થાય તો જ સ્વ-પરનું ભિન્નપણું ભાસે; માટે જીવ-અજીવ જાણવા જોઈએ...'** માટે જીવ અને અજીવ (જાણવા જોઈએ). મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક, ગુજરાતી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ-૮૨. એમાંથી નાખ્યું છે. હેઠે લખ્યું છે ને.

હવે **'ભેદજ્ઞાનની આવશ્યકતા'** અજીવ અને જીવની જુદાપણાની જરૂરિયાત. 'સર્વે

દુઃખોનું મૂળ કારણ મિથ્યાદર્શન...' સર્વ દુઃખનું મૂળ કારણ મિથ્યા શ્રદ્ધા, મિથ્યા જ્ઞાન, મિથ્યા આચરણ. આહાહા..! **'એ સર્વે દુઃખોનો અભાવ કરવા માટે તેને બે પ્રકારનું ભેદજ્ઞાન કરાવવામાં આવે છે.'**

'પહેલા પ્રકારનું ભેદજ્ઞાન'. 'જીવ પોતાના ગુણો અને પર્યાયોથી એક છે-' ભગવાન આત્મા જ્ઞાન-આનંદ ગુણો અને એની નિર્મળ પર્યાય, એનાથી એક છે. **'અભિન્ન છે...'** એકત્વ-વિભક્ત કહ્યું છે ને? **'તથા પર દ્રવ્યો, તેના ગુણો અને પર્યાયોથી અત્યંત જુદો છે...'** આહાહા..! રાગાદિ અને શરીરાદિની ક્રિયા અને પર્યાય એનાથી તદ્દન જુદો છે. **'અર્થાત્ જીવ...'** અહીં પોતાને ચતુષ્ટયપણે સિદ્ધ કરવો છે ને? **'સ્વદ્રવ્યે...'** ગુણ-પર્યાયનો પિંડ એ સ્વદ્રવ્ય. **'સ્વક્ષેત્રે...'** અસંખ્ય પ્રદેશી સ્વક્ષેત્ર. **'સ્વકાળે...'** એની સમયની પર્યાય **'સ્વભાવે,...'** એના ત્રિકાળી શક્તિના ગુણો. આહાહા..! એવા **'સ્વદ્રવ્યે સ્વક્ષેત્રે સ્વકાળે અને સ્વભાવે, પર દ્રવ્યનાં દ્રવ્યક્ષેત્રકાળભાવથી અત્યંત જુદો છે.'** આહાહા..! આ સપ્તભંગી પહેલી કરી. પોતાના દ્રવ્યક્ષેત્રકાળભાવથી અસ્તિ છે, પરના દ્રવ્યક્ષેત્રકાળભાવથી નાસ્તિ છે. પોતે ચૈતન્ય સ્વરૂપ છે એનું એ દ્રવ્યપણું ગુણ અને પર્યાયનો પિંડ. એનું ક્ષેત્રપણું અસંખ્ય પ્રદેશી, એનું કાળપણું વર્તમાન અવસ્થા, એનું ભાવપણું ત્રિકાળી શક્તિ. હવે આ પણ સાંભળ્યું ન હોય હવે એને જીવનું જ્ઞાન, અજીવનું જ્ઞાન. આહાહા..! સ્વક્ષેત્રપણે, સ્વવસ્તુપણે, સ્વકાળપણે, સ્વભાવપણે છે. અને પરકાળ શરીર, વાણી, મન, કર્મ અને રાગાદિ એના દ્રવ્યક્ષેત્રકાળભાવથી એ છે નહિ.

'તેથી તે અપેક્ષાએ પર દ્રવ્યો, તેના ગુણો...' તેની શક્તિ **'અને તેના પર્યાયો સાથેનો સંબંધ માત્ર વ્યવહારનયે સંયોગરૂપ કે નિમિત્તરૂપ છે...'** લ્યો! **'એવું જ્ઞાન કરાવવામાં આવે છે.'** આ પહેલું ભેદજ્ઞાન. **'આ દૃષ્ટિએ પર દ્રવ્યો સાથેનો સંબંધ અસદ્ભૂત-અસત્ય હોવાથી તે સંબંધીનું જ્ઞાન કરાવનારા નયને વ્યવહારનય કહેવામાં આવે છે...'** આહાહા..! **'અને જીવના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય પોતાના હોવાથી તે સદ્ભૂત-સત્ય હોવાથી તે સંબંધીનું જ્ઞાન કરાવનારા નયને નિશ્ચયનય કહેવામાં આવે છે.'** પરદ્રવ્યથી ભિન્ન બતાવવું છે ને. સમજાણું કાંઈ?

'બીજા પ્રકારનું ભેદજ્ઞાન.' .. પ્રકારનું કહ્યું. **'પણ પહેલાં પ્રકારનું ભેદજ્ઞાન કરવા માત્રથી જ સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાન થતું નથી.'** કારણ કે પર્યાયની અશુદ્ધતાનું જ્ઞાન કરવું જોઈશે ને એને? **'અનાદિથી જીવનો પર્યાય અશુદ્ધ છે.'** અનાદિ કાળથી કર્મના નિમિત્તના સંબંધમાં એની દશામાં મલિનતા છે-અશુદ્ધતા છે. પુણ્ય-પાપના ભાવની મલિનતા એની પર્યાયમાં છે. આહાહા..! **'તેને પોતામાં થતી હોવાની અપેક્ષાએ નિશ્ચયનયનો વિષય કહે છે,...'**

જોયું! પોતામાં થાય છેને એ અપેક્ષાએ. **'તો પણ તે પરના આશ્રયે થતો હોવાથી તેને વ્યવહારનયનો પણ વિષય કહેવાય છે.'** આહાહા..! પુણ્ય અને પાપ, દયા ને દાન, વ્રત ને ભક્તિ, કામ ને ક્રોધ એવા જે વિકલ્પો મલિન દશા એ એનામાં છે, એની છે એ અપેક્ષાએ નિશ્ચય કહેવાય છે. પણ ત્રિકાળ સ્વભાવની અપેક્ષાએ એ મલિનતાને વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

'વળી શુદ્ધ પર્યાયો પણ જીવનું ત્રિકાલી સ્વરૂપ નથી,...' જોયું! શુદ્ધ પર્યાય નિર્મળ થાય, સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રની સ્વભાવને આશ્રયે થતી નિર્મળ દશા, એ પણ ત્રિકાળી સ્વરૂપ નથી, એક સમયની દશા છે એ તો. આહાહા..! **'તેમજ તેના આશ્રયે તથા ગુણભેદના આશ્રયે વિકલ્પ ઉત્પન્ન થાય છે...'** એક તો એક કહ્યું કે નિર્મળ દશા સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્ર જે દ્રવ્યને આશ્રયે થાય તેથી તે ત્રિકાલી સ્વરૂપ નથી. એક સમયની દશા છે. **'તેમજ તેના આશ્રયે...'** નિર્મળ પર્યાયનો (આશ્રય) કરવા જાય તો રાગ ઉઠે છે. આહાહા..! સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્ર જે પર્યાય નિર્મળ પ્રગટી એનો આશ્રય કરવા જાય તો પર્યાય છે તો રાગ ઉઠે છે. આ તો બહુ સરળ સીધું છે.

'તેથી તેનો આશ્રય છોડાવવા માટે તેને પણ વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે...' મલિન પર્યાય અશુદ્ધ છે એ પોતાની છે એ અપેક્ષાએ નિશ્ચય કહ્યો પણ ત્રિકાળની અપેક્ષાએ એને વ્યવહાર કહ્યો. ઓલા સ્વભાવની અપેક્ષાએ. હવે નિર્મળ દશા થાય... આહાહા..! મોક્ષનો માર્ગ પ્રગટ થાય, રાગથી ભિન્ન પડીને સમ્યગ્દર્શન અને જ્ઞાન સ્વભાવના અભિન્નપણાથી પ્રગટ થાય તે પણ એક સમયની પર્યાય છે. માટે પણ વ્યવહાર. અને એને આશ્રયે ઉઠે છે વિકલ્પ, પર્યાયના આશ્રયે લક્ષ કરે તો. આહાહા..! દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનું લક્ષ કરે તો તો વિકલ્પ ઉઠે (પણ) નિર્મળ પર્યાયનું લક્ષ કરવા જાય એનો આશ્રય તો વિકલ્પ.. આશ્રય કરવા જાય તો વિકલ્પ ઉઠે. સમજાણું કાંઈ?

'તેથી તેનો આશ્રય છોડાવવા માટે...' પર્યાયની નિર્મળ દશાને **'પણ વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે...'** આહાહા..! આમાં તો સાદી ભાષા છે, ગુજરાતી છે. આમાં કોઈને લેખા લખવા જેવા નથી. પણ એને દરકાર નહિ, દરકાર નહિ. આહાહા..! મારું શું થશે? હું ક્યાં છું? અને શું થઈ રહ્યું છે? એના ફળમાં-થઈ રહ્યા એના ફળમાં શું આવશે? આહાહા..! અહીં તો ત્રિકાળી શુદ્ધ સ્વભાવ નિત્યાનંદ પ્રભુ, એનો આશ્રય લેવાથી ધર્મ થાય. માટે દ્રવ્યનો આશ્રય કરવો અને પર્યાયનો આશ્રય છોડવો. અશુદ્ધતા તો છોડવી પણ શુદ્ધ નિર્મળ દશા થાય એનો પણ આશ્રય છોડવો. આહાહા..! ધર્મ કરનાર જીવે ધર્મની પર્યાયનો પણ આશ્રય છોડવો એમ કહે છે. કેમ કે ધર્મની પર્યાય એક સમયની દશા છે. સમજાણું કાંઈ? એ ત્રિકાળી

સ્વરૂપ નથી.

'અને જીવ દ્રવ્યનું ત્રિકાલી શુદ્ધસ્વરૂપ કે જે **ધ્રુવ** છે **તેને નિશ્ચય** કહેવામાં **આવે છે...'** ત્રિકાળ નિત્યાનંદ પ્રભુ, તે જ સત્યાર્થ છે, તે જ ભૂતાર્થ છે, તે જ છતું સત્ય નિશ્ચય છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? **'કેમ કે તેને આશ્રયે જ ધર્મની શરૂઆત-...'** નિત્ય ધ્રુવ સ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એને આશ્રયે ધર્મ પ્રગટ થાય, તેની શરૂઆત થાય **'તેનું ટકવું-તેની વૃદ્ધિ અને પૂર્ણતા થાય છે.'** પૂર્ણ શુદ્ધ ધ્રુવ વસ્તુ એનો આશ્રય કરવાથી ધર્મની શરૂઆત થાય, એની વૃદ્ધિ થાય, એ ધર્મ ટકી રહે ત્રિકાળીને આશ્રયે. આહાહા..! **'અને પૂર્ણતા થાય છે.'** ત્રિકાળ જ્ઞાયક ચૈતન્ય નિત્યાનંદ સ્વરૂપ પ્રભુ, એનો આશ્રય કરતા સમ્યગ્દર્શન થાય છે અને તે ધર્મ તેના આશ્રયે ટકી રહે છે અને તેને ધ્રુવના આશ્રયે ધર્મની વૃદ્ધિ થાય છે અને તે ધ્રુવના આશ્રયે ધર્મની પરિપૂર્ણતા થાય છે. આ તો સાદી વાત છે. બહુ સાદી ભાષા છે.

મુમુક્ષુ :- ભાવ ઊંચા છે.

ઉત્તર :- ભલે ભાવ ગમે તે હોય. આહાહા..!

હવે કહે છે, **'સિદ્ધાત્માને નમસ્કાર શા માટે?'** સિદ્ધને નમસ્કાર કર્યોને પહેલો? કે **'સિદ્ધ ભગવંતો...'** સમયસારનો (આધાર આપે છે). **'સિદ્ધપણાને લીધે,...'** સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર સિદ્ધ નમો સિદ્ધાણં. જેને પૂર્ણ આનંદની દશા, જ્ઞાનની દશા પૂર્ણ પ્રગટ થઈ. એવા જે સિદ્ધ ભગવાન-નમો સિદ્ધાણં, એને નમસ્કાર કેમ? શા માટે? **'સિદ્ધપણાને લીધે, સાધ્ય જે આત્મા...'** સાધવો છે તે આત્મા. પૂર્ણ કરવો છે તો આત્માને ને? **'સાધ્ય જે આત્મા તેના પ્રતિચ્છંદના (પ્રતિબિંબના) સ્થાને છે-'** હે સિદ્ધ ભગવાન! આપ પૂર્ણ છો. એમ ધ્વનિ ઉઠે તો સામો (ધ્વનિ) થાય કે હે આત્મા! તું પૂર્ણ છો. પ્રતિચ્છંદ-અવાજ આવેને સામો? પડઘો પડે. પ્રતિઘાત. હે પરમાત્મા! સિદ્ધા સિદ્ધિમ મમ્ દિસંતુ. આવે છે ને? સિદ્ધ પરમાત્મા કેવળજ્ઞાની પ્રભુ તમે પૂર્ણ છો. મને સિદ્ધપદ દેખાડો. સામો ધ્વનિ આવે છે, તું પૂર્ણ છો, તું સિદ્ધપદને જો. આહાહા..! મૂળ તો સમ્યગ્જ્ઞાન અને દર્શન વિના આ બધા ગોટા ઉઠ્યા. મૂળ પાડ્યો ખોટો અને પછી બધા ઉઠ્યા માથેથી, આ કર્યા ને તે કર્યા ને ધૂળ કરી. એમ ને એમ રખડપટ્ટી અનાદિથી રહી. મૂળ હાથ ન આવ્યું.

'સાધ્ય જે આત્મા તેના પ્રતિચ્છંદના (પ્રતિબિંબના) સ્થાને છે-જેમના સ્વરૂપનું સંસારી ભવ્ય જીવો ચિંતવન કરીને,...' સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો. આવે છે ને એ? 'ચેતન રૂપ અનૂપ અમૂરત સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો.' હું તો ત્રિકાળ શુદ્ધ સ્વરૂપ જ છું. જો સિદ્ધસ્વરૂપ ન હોય તો સિદ્ધની પર્યાય આવશે ક્યાંથી? ક્યાંય બહારથી આવવાની

છે? આહાહા..! ચોસઠપહોરી, લીંડીપીપરમાં ચોસઠપહોરી તીખાશ અંદર ભરી છે. તો એની દશામાં ચોસઠપહોરી તીખાશ બહાર આવે છે. એમ પૂર્ણ પરમાત્મ દશા આત્મામાં પડી છે. આહાહા..! તો એ પરમાત્મ પૂર્ણ દશા પ્રગટ થાય છે. આહાહા..!

એ સંસારી જીવ સિદ્ધ સમાન પોતાના સ્વરૂપને વિચારી, **'ચિંતવન કરીને, તે સમાન પોતાના સ્વરૂપને ધ્યાવીને,...'** હું પૂર્ણ શુદ્ધ સિદ્ધ સમાન છું એવી અંતર દૃષ્ટિ કરીને, એના સ્વરૂપનું ધ્યાન કરીને **'તેમના જેવા થઈ જાય છે...'** સિદ્ધનું ધ્યાન કરીને સિદ્ધ જેવા થઈ જાય છે. આહાહા..! હું સિદ્ધ છું એમ ધ્યાન કરીને, હોં! સિદ્ધ ઉપર લક્ષ રાખીને એમ નહિ.

મુમુક્ષુ :- એ સમાન પોતાનું સ્વરૂપ.

ઉત્તર :- હા. એમ. સિદ્ધ ઉપર લક્ષ રાખે કે આ સિદ્ધ છે એ તો વિકલ્પ છે. આહાહા..! પણ ઈ કહે છે ને કે સાધ્ય જે આત્મા. સિદ્ધ કરવો છે પૂર્ણ આત્માને, એવું જે સાધ્ય આત્મા, એના સ્થાને સિદ્ધ પરમાત્મા પ્રતિચ્છંદના સ્થાને છે. આહાહા..! એ સમયસારની ભાષા છે.

'સંસારીને શુદ્ધ આત્મા સાધ્ય છે...' જોયું! શુદ્ધ પૂર્ણ પવિત્ર આત્મા તે સાધ્ય છે. ઉપાય ઉપેય આવે છે ને? ઉપેય કહો કે સાધ્ય કહો. શુદ્ધ આત્મા તે સંસારીનું સાધ્ય છે. પૂર્ણ શુદ્ધ પૂર્ણ પવિત્ર, પૂર્ણ કેવળજ્ઞાનાદિથી પ્રાપ્ત એવો જે શુદ્ધ આત્મા તે આત્માને સાધ્ય-પ્રગટ કરવા લાયક એ છે. **'સિદ્ધ સાક્ષાત્ શુદ્ધાત્મા છે...'** સિદ્ધને તો વર્તમાન દશામાં જ પૂર્ણતા પ્રગટ થઈ ગઈ છે. સાક્ષાત્ છે. **'તેથી તેમને નમસ્કાર કરવો ઉચિત છે...'** તેથી તે સિદ્ધ ભગવાનને નમસ્કાર કરવો એ વ્યાજબી છે.

'વળી શ્રી મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક-ગુ. આવૃત્તિ પૃ.૩માં સિદ્ધ ભગવાનનું સ્વરૂપ બતાવતાં કહ્યું છે કે-' મોક્ષમાર્ગનો આધાર આપ્યો. **'જેના ધ્યાન વડે ભવ્ય જીવોને સ્વદ્રવ્ય-પરદ્રવ્યનું ઉપાધિક ભાવ...'** સિદ્ધમાં જે નથી તે મારામાં નથી એમ ઉપાધિકભાવનો ખ્યાલ આવે છે. સિદ્ધમાં નથી રાગ નથી, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિનો કાંઈ વિકલ્પ છે નહિ. તો હું પણ એના જેવો છું. મારામાં પણ એ છે નહિ. આહાહા..!

'જેના ધ્યાન વડે ભવ્ય જીવોને સ્વદ્રવ્ય-પરદ્રવ્યનું ઉપાધિક ભાવ...' સ્વદ્રવ્ય-પરદ્રવ્ય ઉપાધિકભાવ **'તથા સ્વભાવિક ભાવનું વિજ્ઞાન થાય છે, જે વડે પોતાને સિદ્ધ સમાન થવાનું સાધન થાય છે.'** જોયું! એનામાં રાગ નથી, પુણ્ય નથી, દયા, દાનના વ્રતનો વિકલ્પ નથી એને. એ તો ઉપાધિભાવ છે. એનો વિચાર કરતા એ ઉપાધિભાવ છે તો મારામાં પણ એ નથી. આહાહા..! માર્ગ એવો ઝીણોને. અંતર માર્ગ છે એને બહારથી

પકડવો છે માણસને. આહાહા..! આ ક્રિયાકાંડ કરી, આ કર્યું, તે કર્યું, વ્રત પાળ્યા, દયા પાળી. હવે ઓલા નીકળે છે ને દયા પાળવા? વહોરવા જાય તો કંદોઈની દુકાને.. દયા પાળી. દયા પાળી. સ્થાનકવાસીમાં બહુ થાય છે એવું. ઓલા મારવાડીઓ બહુ કરાવે. બધી ભ્રમણા. આ નિર્દોષ આહાર લેવા. કો'કને દયા પાળી. અરે..! ધૂળેય નથી દયા. તને દયાની ખબર નથી. એ વિકલ્પ છે એ તો ઉપાધિ છે. અને લઉં છું એ માન્યતા જ મિથ્યાત્વ છે. પરવસ્તુને લઉં છું, પરવસ્તુની મેં દયા પાળી, રાખી એ મિથ્યાત્વભાવ છે. એ તો મિથ્યાત્વનું પોષણ છે, અધર્મનું પોષણ છે. શું થાય? ધર્મને બહાને ધર્મ માનીને લૂંટાય છે જીવ. એની એને ખબર નથી. હોંશથી, હરખથી લૂંટાય છે પાછા.

અહીં કહે છે કે સિદ્ધનું ધ્યાન કરે અને એના અંતર્મુખમાં સ્વ તરફ વાળે તો એમાં એને ઉપાધિનો ભાવ નથી તો મારામાં પણ નથી. એ કહ્યું ને? **'સ્વભાવિક ભાવનું વિજ્ઞાન થાય છે,...'** એનો સ્વભાવભાવ તો તદ્દન શુદ્ધ રહ્યો કેવળજ્ઞાનમય. તો મારો પણ એવો જ શુદ્ધ સ્વભાવ છે કેવળજ્ઞાનમય. આહાહા..! આ પુસ્તકો થોડા છે. ૧૫૦૦ છપાણાને ખલાસ થઈ ગયા. ઘણાં પાસે નથી. છપાઈ ગયા અને અપાઈ ગયા.

'તેથી સાધવા યોગ્ય પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ,...' સાધવા યોગ્ય તો પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ છે. પરિપૂર્ણ કેવળજ્ઞાન ને આનંદને પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય તો આત્મા પોતે છે. **'તેને દર્શાવવા માટે જે પ્રતિબિંબ સમાન છે'** (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)